

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ankara/TÜRKİYE
ismail.aksoyak@hbv.edu.tr
ORCID

**ÂDÂB-I ZURAFÂ VE HÂTİMETÜ'L-
EŞÂR'DA DİZE-ANLAM İLGİSİNİ
KURAN BİR KELİME: MÜFÂD,
MÜFÂDINCA"**

THE MOLD PHRASE WHICH HAS
BEEN USED BY TAZKİRES WHEN
THEY RECORDED THE POEM:
"MÜFÂDINCA"

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 09.06.2023	Received Date: 09.06.2023
Kabul Tarihi: 01.09.2023	Accepted Date: 01.09.2023
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2023	Date Published: 31.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Aksoyak, İsmail Hakkı, "Âdâb-ı Zurfâ ve Hâtîmetü'l-Eşâr'da Dize-Anlam İlgisini Kuran Bir Kelime: Müfâd-Müfâdınca", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 19, Güz 2023, s. 15-33.

Aksoyak, İsmail Hakkı, "The Mold Phrase Which Has Been Used by Tazkires when They Recorded the Poem: Müfâdınca", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 19, Fall 2023, p. 15-33.

10.28981/hikmet.1312437

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

**ÂDÂB-I ZURAFÂ VE HÂTİMETÜ'L-EŞÂR'DA DİZE-ANLAM İLGİSİNİ KURAN BİR
KELİME: "MÜFÂD, MÜFÂDİNCA"**

THE MOLD PHRASE WHICH HAS BEEN USED BY TAZKİRES WHEN THEY RECORDED
THE POEM: "MÜFÂDİNCA"

ÖZ

Müfâdınca, "mana, kavram" anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Bu kelime Osmanlı biyografik kaynaklarından Âdâb-ı Zurafâ'da özel bir kullanıma sahiptir. Söz konusu tezkirede "müfâdınca" bir beyit veya mısradan sonra gelmektedir. Râmiz kelimeyi 16 yerde kullanarak örnek şiiirlerle şairin hayatını birleştirmiş; şiiirin hikâyesini veya hikâyeye uygun şiiiri vermiştir. Bu yönü ile ibare tezkirede üslup ve şekle işaret eden kalıp bir söz olma özelliği de gösterir. Âdâb-ı Zurafâ'dan önceki tezkirelerde bu ibareye rastlanmamıştır. Âdâb-ı Zurafâ'dan sonra ise aynı düzen Fatin'in Hâtîmetü'l-eşâr'ında 8 tanıkla tespit edilmektedir. Hâtîmetü'l-eşâr'ında Râmiz'i takip eden Fatin, metinlerarası ilişkilerde karşılaştığımız "örnek almanın" bir örneğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Nesri, Tezkire, Kalıp İfade, Müfâdınca.

ABSTRACT

"Müfâdınca" one word that means "meaning" which are very similar meaning to each other. This is the mold phrase that authors, poets have used before giving independent manzumes and references from those manzumes in Ottoman biographical resources. The role of it is an adverb in the sentences. There are not this mold phrase "Müfâdınca" in Divans. That is why this phrase belongs to prose and especially to tazkire. In turkish literature, these two words are found like the phrase "Müfâdınca" after Latifi's tazkire. Especially when the author recorded historical manzumes in "Âdâb-ı Zurafâ", he used it by itself and in the end. After Adab-i Zurefa, "Müfâdınca" has not used so much and has been sent so little to other periods together, but when time has come to the lates period of tazkires, we could see the word "teberruken" alone by itself. In records of poems, Fatin has used this word in the right place as he repeats the tradition. The use of this word for special purpose has been taken completely with Eslaf.

Keywords: Osmanlı Prose, Tazkire, Mold Phrase, Müfâdınca.

Giriş

"Mana, kavram" anlamına gelen Arapça bir kelime olan "müfâdınca" tezkire terimi olarak "manzumelerin hemen arkasından gelerek o manzume ile biyografiye konu olan şahsın hayatı arasındaki bağı açıklamaya aracılık eden kelimedir" denebilir. Bizi böylesi bir kanaate ulaştıran tanıklar ise 35 biyografik eser içerisinden yalnızca Ramiz ve Fatim tezkirelerinde yer almaktadır. İbarenin iki tezkirede de aynı bağlam ve işlevde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum kelimenin dar bir çevrede kalıplaşma eğilimine girdiğini göstermektedir.

Âdâb-ı Zurafâ'da "Müfâdınca"

Osmanlı biyografik kaynaklarında "müfâdınca" kelimesinin kalıplaşma durumu ilk kez *Âdâb-ı Zurafâ*'da görülür. Eserde ilk olarak manzume ve manzume parçası verilmekte ve hemen ardından "müfâdınca" ibaresi getirilmektedir. "Müfâdınca"dan sonra manzumenin şairin hayatına denk gelen anlamı üzerinde durulmaktadır. Söz konusu dizelerden bazıları dönemin bilinen şairlerinin divanlarında da yer almaktadır. Kime ait olduğu tespit edilemeyen beyitler üzerinde ise Râmiz'in tasarruf sahibi olması ihtimal dâhilindedir. Dizelerden 8'i Vecdî, Neylî, Sabit, Sübülzade Vehbî, Raif ve Ragıp Paşa (2), Yahya Nazim (?)'e aittir. *Âdâb-ı Zurefâ*'da "müfâdınca" ifadesinin geçtiği şairler şunlardır:

Bezmî, Sâkıb Dede, Hâşim-i Diğer, Hamid, Hayatî, Halef, Hayrî, Dâniş-i Diğer, Râif, Râşid, Râgıp Paşa, Râkim Paşa, Râkım, Reşîd Feyzî-zâde, El-Mevlâ Abdullah Vassâf Efendi.

Tezkirede "müfâdınca" ifadesinden önce gelen 16 örneğin 4'ünde beyitler kullanılır. Kalan 12 örnek ise dize ile başlar. Dizelerden 2'si aynı olup şöyledir: *Medâr-ı devlet-i dâreyn-i ilmdir* (2) bir başka dizede *Medâr-ı fazl u irfândır Sitanbul* şeklinde olup öncekine benzemektedir¹.

Müdâd ve müfâdınca" dan sonra gelen mensur kısım biyografiye konu olan kişinin eğitimi, görevde yükselmesi ve vefatı üzerinedir. Görevde yükselmeler, üst düzey bürokratların bir üst düzey göreve atanması ile ilgilidir. Buradan hareketle Râmiz'in söz konusu düzenlemeleri tezkiresine aldığı sıradan şairler için değil; kendi döneminde yönetimde üst düzey söz sahibi olan devlet adamlarıyla iyi ilişkiler kurmak üzere geliştirdiği sonucu çıkarılabilir. Bağlam ve fonksiyonu itibarıyla ibarenin *Âdâb-ı Zurafâ*'da geçtiği yerler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

¹Bu dizeler dönemin şairlerinin şiirleri arasında yer almamakta olup dizelerin Râmiz'in tasarrufu ve tercihi ile metne girdiği düşünülmektedir.

Tablo 1. Âdâb-ı Zurafâ'da "müfâdınca" nın geçtiği yerler²

1	<p>Bezmî (Vefat)</p>	<p>Mısra</p> <p><i>Aç bâdbân-ı himmeti yan gel de seyre bak</i></p> <p>müfâdınca temevvüc ü telâtum-ı deryâ ile sîrâb-ı safâ olarak sâhil-i âmâle nâil ve azîz türbe-i şerîfelerine dâhil olup birkaç gün ârâmı esnâsında mîzâçlarına îrâs-ı illet mısra :</p> <p><i>Seni bu illere âb ü türâbdır getüren</i></p> <p>manâsı arz-ı sûret ve bin yüz otuz altı senesi hilâlinde târik-i bezm-i mihnet ve rûh-ı revânları âzim-i işretserây-ı cennet olmağla azîz civârında defn-i türbet olunmuşlardır (s. 36).</p>
2	<p>Sâkıb Dede (Kütahya'da postnişînlük görevi)</p>	<p>Nazm (Mısra)</p> <p><i>Eşiginde kul olmak bana sultân olmadan yeğdir (genel)</i></p> <p>müfâdınca çillebend-i hizmet ile hücrenişîn-i ikâmet ve biraz eyyâm dahi seyr ü seyâhat idüp tekmîl-i lâzime-i hidmet-i tarikat birle miyâne-i dervîşân-ı hakikatnişânda zât-ı adîmülakrânları şâyân-ı tevkîr ü şeref olmagın azîzleri mümâileyhden mücâz u müstahlef olmalarıyla dilşâd ve medîne-i Kütahiyyede vâki âsitâne-i Mevlânâda postnişîn-i makâm-ı irşâd olup kâmbîn ve mihrâb-ı kadd-i hamîde-i sâlikin olup müddet-i medîde ol zâviye-i şerefhâviyede icrâ-yı âyîn ve tesliyetbahş-ı kulûb-i fukarâ vü havâtır-ı gamgîn ve sinn-i şerîfleri ikd-ı sebîne karîn bâhirülkerâme bir şeyh-i bihterîn olup (s. 55).</p>

² Tablo hazırlanırken ilk olarak şairin mahlası verilmiş, sonrasında mahlasın altına parantez içerisinde ibarenin hangi nedenlerle kullanıldığı belirtilmiştir. İkinci sütunda ise metinde ibarenin geçtiği yerin öncesi ve sonrası verilmiş ve en sona ise sayfa numarası eklenmiştir.

<p>3</p>	<p>Hâşim-i Diğer</p> <p>İstanbul'a gelerek iyi bir eğitim alma ve atanma süreci.</p>	<p>Beyt</p> <p><i>Sitanbula o denlü ârzû var dilde ey Vecdî</i> <i>Uçardım bulsam ammâ neyleyem bâl ü</i> <i>perim yokdur (Vecdî, Divanı 18. Gazel)</i></p> <p>Nesr: Müfâdınca dârülâmâl olan şehri bî-misâl İslâmbola hatt-ı rihâl ve kerraten bade merra şeyhülslâm ve müşkilgüşâ-yı enâm olan garîk-ı lücce-i rahmet-i ilâh hâl-i hucestehisâlimiz Ebezâde Abdullâh Efendi hazretlerinin dâire-i devletlerine rûymâl ve ol semere-i nihâl-i kemâl merhûm-ı müşârünileyhin âsitân-ı feyzresânından hissemend-i nevâl-i ihsan olup şeref-i mülâzemetle nâil-i memûl ve kırk akçe medreseden mazûl iken bin yüz otuz beş senesi hilâlinde Rüşdî Mustafâ Efendi yerine medîne-i İzmir fetvâsıyla tevkîr olunup biraz müddet hidmet-i fetvâda bezl-i makderet ve badehu mahcûren Âsitâne-i aliyyeye avdet itdüklerinde bin yüz otuz yedi senesinde Şeyhülslâm Yenişehirî Abdullâh Efendi merhûmun imtihânlarına duhûl ve haysiyet-i zât-ı maâlimsimâtları tahsînkerde-i ulemâ-yı fuhûl olmanın sâniye-i Ahaveyn medresesi hâriciyle dâhil-i müderrisîn-i kirâm 1141 senesinde dergeh-i Şâh Sultân de bekâm ve 1146 senesi zilkadesinde Benlizâde Abdullâh Efendi yerine Mimâr Kasım medresesiyle nâil-i izz ü rifat badehu 1151 recebinin yigirmi birinci günü Hâcîzâde Mehmed Sâlih Efendi yerine sahn-ı semânın birine hareket sene-i mezbûre zilkadesinde Esad Kethüdâ yerine Süleymâniyye Subaşı medresesine hareket itmişlerdir (s. 65).</p>
<p>4</p>	<p>Hamid</p> <p>(<i>Vefat hikâyesi</i>)</p>	<p>Mısra</p> <p>Kâma irdirmez kemâl ehlin sipîhr-i kîneçû</p> <p>müfâdı haklarında bedîdâr ve şîrâze-i</p>

		<p>mecmûa-i itibârları târmâr olup bin yüz seksen bir senesi hilâlinde âzim-i dârülkarâr ve ahbâb-ı şefkatnisâbların esîr-i pençe-i hüzn ü âlâm idüp Üsküdar'da vâlidleri civârında defn-i kubûr ve bu duâ ile târîh-i vefâtların mesûr itmişlerdir.</p> <p><i>Kabr-i Neylîzâdeyi pürnûr ide Rabb-ı Hamîd (Neylî ?)</i></p> <p>Mahdûm-ı merhûm maârif-i ilmiyye ile meşhûr u malûm olan mehâdîm-i kiramdan (s. 84).</p>
5	Hayatî (Vefât)	<p>Mısra</p> <p><i>Vâiz-i müksire-i kürsî gibi bir söz kaldı</i></p> <p>müfâdı iyân ve meclisleri encümen-i yârân ve tab-ı letâfetlerinde çendân zenperestlik olmağla rûz-ı vazında kesret-i nisvân olmağla ol tâifeye müjdekünân ol tâifeye haydi cennete manâsın telmîh iderek gûyiyâ rızvân idi (s. 85).</p>
6	Halef (Beden kusuru olan nüktedan bir şairin hikâyesi)	<p>Mısra</p> <p><i>Edhem-i hâmemizin bir ayağı aksardır</i> (Sâbit, müfret, 48)</p> <p>müfâdınca tafsîlsezâ fâikulakrân bir zât-ı nüktedân idi.Âsârlarından nuût-ı nebeviyye efzalüttahiyeleri vardır. Bu nat-i şerîf zâde-i tab-ı latîfleridir (s. 92).</p>
7	Hayrî (Görevden ayrılma hikâyesi)	<p>Mısra</p> <p><i>İster mi dehr ehl-i kemâlin visâlin</i></p> <p>müfâdı nümâyân ve havâdis-i sipihr-i denî zamân-ı kalilde vezîr-i müşârünileyhin harmen-i câh ü ikbâlini perîşân itmekle mütercem-i mârrülbeyân ol hâl-i perîşân ile sünûhâtverâ-yı perde-i gaybe nigerân iken:</p>

		<p><i>Elbet olur beter yetişür meyve-i merâm</i></p> <p>manâsı bedîdâr ve târîh-i mezbûrda mektûbî-i sadr-ı uzmâ olan (s. 94).</p>
8	<p>Dâniş-i Diğer</p> <p>(Görev yükselmesi)</p>	<p>Mısra</p> <p><i>Yokdur tahammülüm gam-ı dünyâyı çekmege</i> (Sünbülzade Vehbî, 226. Gazel)</p> <p>müfâdı sûretnümâ-yı mirât-ı rüşd ü sedâdı olmagın erbâb-ı maârif ü kemâlin bâlânisâbı merhûm sadr-ı esbak Mehmed Râgıb Pâşâ hazretleri dîvân-ı adâleterkânın reîsülküttâbı iken dâire-i devletvâfirelerine intisâb ve nazar-ı ragbeteserlerin iktisâb idüp sadr-ı müşârünileyh 1257 senesi hudûdunda tevliyet-i Mısr-ı Kahire ile bekâm oldukda ol tûtî-i mısr-ı belâgat hidmet-i mergûbe-i aliyyeleriyle maiyyet idüp dâneçîn-i kand-ı ikrâm ve sîrâb-ı zülâl-i neyl-i merâm ve biraz eyyâm Âsitâne-i hü mââşiyânede küşegîr-i inziva vü ârâm iken 1271 senesi hilâlinde limuharririhi :</p> <p>Ey dil ârâm it emân bu giryeden simden gerü</p> <p>Gam gidüp sadra bîhamdillâh meserretedir gelen</p> <p>manâsı âşikâr ve vezîr-i müşârünileyh hazretleri mühr-i sadâret ile cânîşîn-i mesned-i âsafî oldukda (s. 97).</p>
9	<p>Râif</p> <p>(Raif'in şairliğini değerlendirme)</p>	<p>Mısra</p> <p><i>Sühangûyân-ı asr içre müselleme Mîr Râifdir</i></p> <p>müfâdınca râstgû-yı mehacce-i sedâd olan tab-ı refetnihâdı teslîmkerde-i vücûh-ı şuarâ-yı belâgatârâ ve âsâr-ı tab-ı bülendreftârları nesîc-i çâkeri kîlk-i bedâyi-i nigârları olan güftârları reşkendâz-ı cümle-i şuarâ olup bîrûn-ı</p>

		<p>hayta-i beyân olan zât-ı fâikulakrânlarından bir şemme beyân ile tahrîr ve zâde-i tab-ı bâlâlarından bu eşârları tastîr ile bu mecelle-i cedîdemiz tenvîr kılındı (s. 101).</p>
10	<p>Râşid (Üst düzey görev alma)</p>	<p>Beyt</p> <p><i>Serde bir özge ârzû var idi / Hamdü lillâh ki geldi başımıza</i></p> <p>müfâdınca dûş-ı liyâkatlerine libâs-ı ferve-i girânkıymet-i vezâret ile nâil-i rütbe-i devlet ü horasânîye bedel mutallâ kallâvî berser azm-i sefâret idüp :</p> <p><i>Kişinin kendüsüne himmeti alâ ister</i></p> <p>mısraının meâli karîn-i hâli olup kûs ü nekkâre-i şân-ı ikbâli tanîmendâz-ı heftâsümân ve saşâa-i tug u alemleri hıyrezen-i çeşm-i sipihr-i devrân olarak</p> <p><i>Diyâr-ı Hinde degil Kandeğâra dek gideriz</i></p> <p>manâsı zîver-i sernâme-i ikbâllerinde ayan ve şân-ı pürtumturâk-ı vezâret ile İrana revân olmuşlar idi. Bade itmâmihidme avdet ve nakl-i lâzime-i sefâret idüp saâdehânelerinde şerefrîz-i sükûn ve hizmet-i memûriyyetleri karîn-i icâbe olmagla 1241 senesi hilâlinde hükûmet-i celîle-i Dârüssaltanatıliyye ile dilşâd u memnû olmuşlar idi (108).</p>
11	<p>Râgıp Paşa (112) (Üst düzey görev alma)</p>	<p>Beyt :</p> <p><i>Kelâl geldi tasarrufdan Ümm-i Dünyâyı</i></p> <p><i>Yeter bu Kâhirenin kahrı azm-i Rûm idelim (Ragıp Paşa)</i></p> <p>müfâdınca istifâ vü istifâlarına binâen Cidde eyâletine sâyeendâz-ı adâlet ve bir müddet dahi Ruha vâlîsi olmagla rehâyâb-ı livâ-yı izzet olup bir eyyâm dahi Aydın muhassıllığı ile tahsîl-i ifâ-yı tâmm ve birkaç eyâlete dahi nasb-ı livâ-yı ârâm itdüklerinden sonra bin yüz altmış</p>

		<p>sekiz senesi hudûdunda Halebüşşehbâ eyâleti ile dîde-i ümîdi rûşenâ ve bin yüz yetmiş senesinde emîrülhacılık ile mansıb-ı Şâm inâm olunmagla nâilülmerâm olmuşlar iken sene-i mezbûre cumâdelâhiresinde evâhir-i saltanat-ı Sultân Osmân Hân-ı sâlisde merhûm Mustafâ Paşanın defa-i sâniyeleri yerine sadr-ı bülendkadr-i vezârete davet ve hasbelicâbe şedd-i rihâl-i azîmet idüp badelvusûl mühr-i hümâyûn ile nâil-i mesned-i memûl oldukda şuarâ-yı asrımızdan Hayâlî Hâmid Efendi bu târîh-i tâmm ile bûs-i dâmen-i mekârimşümûlleri olmuşdur. târîh :</p> <p><i>Müjdeler dehre vezîr oldı Mehmed Pâşâ</i></p> <p>Bin yüz yetmiş bir senesi saferülhayrında evreng-i azam-ı selâtîn taht-ı âlîbaht-ı Osmânî cülûs-ı Sultân Mustafâ Hânî ile tecdîd-i şeref ü ünvân itdükde makâm-ı devletirtisâmlarında dûş-i liyâkatlerine ilbâs-ı ferve-i cihânkıymet ile ibkâ ve mühr-i ikbâlleri nukûş-ı vekâletgîr ile pürzîb ü muallâ oldukda (s. 112).</p>
12	<p>Râkım Paşa (Üst düzey görev alma)</p>	<p><i>Medâr-ı devlet-i dâreyn-i ilmdir</i></p> <p>müfâdiyle amel itmegin tahsîl-i ilm ü marifete iştigâl ile nâil-i rütbe-i kemâl olmagın miyâne-i akrânda dâniş ü maârifle müselleme ve hatt-ı rakamları tahsînkerde-i erbâb-ı rakam olmagla evâil-i sadâret-i İbrâhîm Pâşâ-yı Şehîdde çavuşbaşılıktan rütbe-i celîle-i vezârete irtikâ ve Cidde vâlîliğinden tekâüden âzim-i livâ-yı ukbâ olan Koca Ebû Bekr Pâşânın dâiresine intisâb ile nâil-i âmâl ve çavuşbaşılığında kîsedârlığı hizmetiyle gencîne-i ümîdi mâlâmâl olmuş idi. Badehu zümre-i hâcegân-ı dîvân-ı adâleterkâna dâhil ve kat-ı merâtib ü merâhil ile menâsıbın güzîdelerinde tekerrür iderek birkaç defa rûznâmçe-i</p>

		evvel ve başmuhâsebe ve defter emâneti gibi mansıblara nâil olmağla sahîfe-i nigerânı rakamkeşîde olmuş idi (s.115).
13	Resmî (Üst düzey görev alma)	<p>Mısra</p> <p><i>Medâr-ı devlet-i dâreyn-i ilmdir</i></p> <p>müfâdını evrâd-ı zebân-ı maârifnihâd-ı râh eylemekle tahsîl-i destmâye-i rûsûm-ı ilmiyyeyi hadd-i tâmm ve say ü ihtimam ile hâcegiyân-ı bender-i kemâlât-ı hünerden tekmîl itmegin bâlâ-yı alâ-yı kasr-ı irfâna suûd idüp beynelakrân dâniş ü irfân ile müşârün bilbenân olmağla Reîsülküttâb el-Hacc Mustafâ Efendiye dâmâd oldukda dahi takviye-i istidâd birle tarîk-ı devletrefîk-ı hâcegân-ı bülendeyvâna dâhil ve kat-ı merâtib ü merâhil iderek hidemât-ı celîle-i dîvâniyyeden nice menâsıba nâil olmalarıyla reşkendâz-ı emâsil olmuşlar idi. Badehu bir defa serserhengân olmağla revnakefrûz-ı dîvân-ı adaletüvân ve bir müddet matbah-ı âmire emânetiyle puhte-i kudûr-ı râsiyât-ı merâm olup sîrâb-ı nevâle-i ikrâm ve Tersâne-i Âmire emâneti ile dahi şâdkâm ve karîn-i merâsim-i ikrâm olmuşlar idi. Evân-ı tahrîrimizde kethüdâ-yı sadr-ı âlî mansıb-ı celîlesiyle ordu-yı hümâyûnda haymenişîn-i ârâmdırlar. Mütercem-i mümâileyh kibâr-ı hâcegândan afif ve kârgüzâr-ı ilm ü marifet ile beynelenâm şöhretşîâr şir ü inşâda arz-ı mahâret itmiş (s. 124)</p>
14	Reşid Feyzî-zâde (Vefat)	<p>Mısra</p> <p><i>Kim aldı kâm ey dil-i zâr rüzgârda</i></p> <p>Tezkiredeki bu dize Yahya Nazim'in "Kim aldı bûy-ı kâm meger rüzgârdan" mısraına benzer.</p> <p>müfâdınca muhâlefet-i rûzgâr-ı gaddâr ile</p>

		<p>sefneleri târmâr olup nûş-ı şerbet-i şehâdet itmişlerdir. Egerçi sipihr-i gaddârda müsâade-i ömr olsaydı akrânından serefrâz olacağı rüşd ü sedâdlarından âşikâr bir mahdûm-ı edîb-i celîlülmikdâr idi. Âsâr-ı tabîatları dahı keştî-i âmâli gibi perîşân olmagla ancak mecmûamızda tahrîr olunan mümâileyh Ahmed Efendi meşîhatine didikleri târîh tastîr olundu.</p> <p><i>Reşîdâ çârerkan müjde idüp didiler târîh</i></p> <p>EbülHâmid bugün Ahmed Efendi sadr-ı fetvaya (s. 128)</p>
15	<p>Sâmî Arpa Emînzâde (Göreve atanma)</p>	<p>Vekâletnâme-i Seyyid Vehbîde <i>Kiminin rütbe-i eşârı nâmı gibi Sâmîdir</i> <i>Sezâdır levh-i mihr ü mâha tahrîr olsa Dîvânı</i></p> <p>müfâdınca miyâne-i emsâl ü akrânda dâniş ü fûnûn ile pür-iştihâr bir zât-ı bülendiktidâr olmagla vâlidlerinden mevrûs olan vücûh-ı hâcegân-ı celîlüşşâna duhûl ve havaslar ve küçek rûznâme ve şehremâneti ve sâir menâsıb-ı celîle ile nâil-i memûl olmuşlar idi (s. 156).</p>
16	<p>El-Mevlâ Abdullah Vassâf Efendi (İstanbul'daki eğitim hayatı)</p>	<p>Badehu <i>Medâr-ı fazl u irfândır Sitanbul</i></p> <p>mısrainı evrâd-ı zebân-ı belâgat ve savb-ı merâma azîmet ü vusûl ile safvet-i derûn hâsıl ve hıyâz-ı riyâz-ı resm-i fûnûn ve neyl-i Nîl-i derece-i mâfilfevâidi istevelmâü müfâdı üzre olup el-ilmü nuktatûn sırr-ı kelime-i aliyyesini isbât eyledikde fûnûn-ı gâmızayı bahr-i siyâh-ı ulûm Kara Halil Efendi merhûmdan tekmîl ile zirve-i alâ-yı irfâna suûd şeref-i mülâzemetle tevkîr ü ihtiram ve bin yüz on bir târîhinde Şeyhülislâm Feyzullâh</p>

		Efendinin imtihân-ı kebîrine duhûl ve zer-i hâlisulayâr zât-ı âlîmîkdârı mehekk-i tecribe-i fuhûlde makbûl olmanın dâhil-i sahn-ı müderrisîn-i kirâm ve refte refte kat-ı merâtib-i tarîk ve hareket-i alâmâyelîk iderek medrese-i Süleymâniyyenin biriyle nâil-i ikrâm (s. 213).
--	--	---

Hâtîmetü'l-eşâr'da "Müfâdınca"

İlk örneklerinin -16 kullanım sayısı ile- Âdâb-ı Zurafâ'da tespit edildiği bu kullanım şekline sonraki tezkirelerden sadece Fatin'de rastlanılmıştır. Toplam 8 örnekte Fatin, *Âdâb-ı Zurafâ*'daki "müfâdınca" kelimesini kalıplaşma durumuyla aynen takip eder. Fatin de Râmiz gibi örnek şiiirlerle şairin hayatını birleştirerek şiiirin hikâyesini veya hikâyeye uygun şiiiri verir. Bir dize, arkasından "müfâd, müfâdınca" daha sonra da şiiire uygun verilen biyografik hikâye, bu biçimselliğin esasıdır. Fatin, örneklerinde 1 kişinin soyu, diğeri bir kişinin de göreviyle ilgili değerlendirmelerde bulunur. Geriye kalan örneklerden 2'si vefat üzerinedir. Uzun uzadıya durduğu her 2 hikâye de iç içe geçmiş 2 hikâyeden oluşur³.

Hâtîmetü'l-eşâr'da "müfâdınca" ifadesinin geçtiği şairler: Şerîf Yahya İhyâ Efendi, Mehmed Hayrî Efendi, Sâî Efendi, Mehmed Sâib Efendi, Hâce Süleymân Fehîm Efendi, Mustafa Nazîf Efendi, Sahhaf Mehmed Hâtîf Efendi.

İki tezkire arasında ibarenin kullanımına dair tespit edilen tek farklılık olarak kullanım biçimi gösterilebilir. "Müfâdınca" ibaresinin yer aldığı biyografilerde Râmiz çoğunlukla yakınlık kurmak istediği devlet adamlarını kalıp ibare bağlamında anlatmıştır. Fatin ise devlet görevi noktasında önemli olan veya olmayan gibi ayrıma gitmemiş olup ibarenin şekli yönünü almış ve 8 biyografide kullanmıştır. Aşağıdaki tabloda "müfâdınca" kelimesinin *Hâtîmetü'l-eşâr*'da yer alan kullanım durumları gösterilmektedir:

³Dördüncü sırada mührünü verdiği dostundan alamayan Sâî Efendi'nin geçimini mühür yaparak sağlamasının hikâyesi üzerinde durulur. Hikâyenin devamında 2. bölümde Sâî Efendi'nin Mehmet Ali Paşa'nın isteğiyle Mısır'a gidip hat sanatında meşhur olması ve Kahire'den İstanbul'a dönmeyi arzulaması hikâye edilmektedir. Beşinci sıradaki Mehmet Sâib Efendi'nin biyografisinde aşk üzüntüsüyle Mehmet Sâib Efendi'nin ayyaş olması hikâye edilir. Hikâyenin 2. bölümünde Sâib Efendi'nin ayyaşlıktan şairliğe geçişi anlatılır.

Tablo 2: *Hâtîmetü'l-eşâr*'da "müfâdınca" nın geçtiği yerler⁴

1	<p>Ön söz (İyi şiir ve kötü şiirin birarada bulunması)</p>	<p>Şi'r ile me'lûf ve marûf olup irtihal-ı dâr-ı bekâ iden ashâb-ı maârif ile mevcûd olan şuarâ-yı belâğat-pîrânın mümkün mertebe terceme-i ahval ve bazı eş'âr-ı rengin-mealleriyle o sırada</p> <p><i>Genc u mâr u gül ü hâr u gam u şâdî behemend</i></p> <p>mısraı müfâdınca şâir geçinen bir takım herze-tırâzların dahi bazı güftâr-ı dihk-âsârını sebt u kayd eyleyerek Hâtîmetü'l-Eş'âr isminde âcizâne ve fakîrâne bir tezkire tanzîmine cüret eylemiş olduğundan ashâb-ı fehm u zekâdan niyâz ve matlab oldur ki bu sırada vâki olan hatâ ve noksân-ı âcizaneme atf-ı nigâh-ı tayîb eylemeyüp sehv u hatâ-yı hakîrânemi dâmen-i tashîh ile mestûr u pûşîde buyurular. Vebillahitvefîk. (s. 18).</p>
2	<p>Şerîf Yahya İhyâ Efendi (Görev alma)</p>	<p>Nâzım-ı mûmâ-ileyh Şerîf Yahya İhyâ Efendi Galata'da vâki Arab câmi-i şerîfi imâmı müteveffâ Mahmûd Efendi'nin mahdûmu olup bin iki yüz sekiz senesi hilâlinde</p> <p><i>Înâyet eyledi Sultân Selîm İhyâ rûûs oldu</i></p> <p>târîhi müfâdınca bir kıt'a müderrislik rûûs-ı hümâyûnuna nâil olarak usûl-ı tarîk-i vechile vâsıl-ı muvassile-i Süleymâniye olmuş iken (s. 21).</p>
3	<p>Mehmed Hayrî Efendi</p>	<p>Nâzım-ı mûmâ-ileyh Hayrullah Hayrî</p>

⁴Tablo hazırlanırken ilk olarak şairin mahlası verilmiş, sonrasında mahlasın altına parantez içerisinde ibarenin hangi nedenlerle kullanıldığı belirtilmiştir. İkinci sütunda ise metinde ibarenin geçtiği yerin öncesi ve sonrası verilmiş ve en sona ise sayfa numarası eklenmiştir.

	(Soyunu ve eğitim)	<p>Efendi:</p> <p><i>Dâima bir gül-izârın nâr-ı aşkıyla yanar</i></p> <p><i>İbn-i Vehbî nesl-i Sünbülzâdeden Hayrî-i zâr</i></p> <p>beyt-i latîfi müfâdından müstefâd olduğu üzre şâir-i mâhir Sünbülzâde Vehbî Efendi merhûmun sulbünden Dersaâdet'de bin yüz doksan beş senesi hilâlinde kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup meslek-i kazâyâ dâhil ve hasbe't-tarîk haylice cesîmce mansıblara nâil olmuş ise de âhir ömründe fakr-ı hâle dûçâr olduğundan ashâb-ı menâsıba câbe-câ târîh ve kasîde takdim iderek zuhûr iden câizesiyle taayyüş eylemekte. (s. 123)</p>
4	<p>Sâî Efendi</p> <p>(Mührünü verdiği dostundan alamayan Sai Efendi'nin geçimini mühür yaparak sağlamanın hikâyesi. Hikâye'nin devamında 2. Bölümde Saî Efendi'nin Mehmet Ali Paşa'nın isteğiyle Mısır'a gidip hat sanatında meşhur olaması ve kahire'den İstanbul'a dönmeyi arzulaması hikâye edilmektedir.)</p>	<p>Nâzım-ı mûmâ-ileyh Sâî Efendi hudûd-ı İraniyede kâin şehir-i Tebriz'de bin iki yüz on sekiz sâli hilâlinde kadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup iki yüz kırk senesi şehir-i mezkûrdan müfâraakatla ala't-tarîkü's-seyahe memâlik-i Osmâniye dâhilinde vâki şehir-i Bâyezide bilmuvâsala</p> <p><i>el garîbu ke'l-a'mâ velev kâne basîran</i></p> <p>müfâdınca garîbü'd-diyâr olduğu hâlde evkât-ı yevmiyyesinin zuhûruna tereküp ve intizâr ile imrâr-ı leyl u nehâr eylemekte iken ülfet-gîr olduğu ahâlden birisi mührünü izâa eyleyüp o aralık mühr-i mezkûra ihtiyâc-ı mess eylemiş olduğuna ve şehir-i mezkûrede mühr hakk idecek kimse bulunmadığına binâen merkûm şu hâle mütekeddir ve mûmâ-ileyh emr-i taayyüşü mütefekkir oldukları hâlde esnâyı ülfetde birilerine rûzgâr-ı zûrkârdan şikâyete mübâşeretle merkûm vukû-ı hâli bâ-teessüf hikâye itmekle cemî-i tenâyî u bedâyide bî-misl u hemtâ olduğu misillü fenn-i hakka dahi âşına olduğunu mûmâ-ileyh bi'l-ima</p>

		<p>telakki-yi mâfât eylemek üzre ihtira-gerdesi olan sanat-ı cifir ile kendisine bir kıt'a mühr hakk eylemesini taahhüd eyleyüp irtesi günü bir aded mühr-i bî-bahâ hakk u imlâ ve merkûma teslîm u itâ eylediğinde merkûmun mânend-i Hâtem mevc-hîz-i lutf u kerem olarak hâlince kendisine ikrâm kaydında bulunduktan sonra bulunduğu meclis u mahâfilde mûmâ-ileyh hakkında medh u sitâyîşe dehen-güşâ olmakda bulunması mûmâ-ileyhin fenn-i hakk ve maârif-i sâirede olan ma'lûmâtın kemâl-i şuyûunu müstelzim olmuş olmasıyla sanat-ı mezkûru kendüye medâr-ı taayyüş eyleyerek bir müddet şehr-i mezkûrda ikâmet itdikten sonra Dersaâdet'e bi'l-muvâsala yine sanat-ı mezkûr ile idâre olunmakta iken iki yüz elli bir senesi Mısır vâlisi asbek Mehmed Ali Pâşâ merhûmun iş'ârât-ı vâkıası üzerine cânib-i Mısır'a izâm olunup kendisinin resm-i hatda İmâd-ı sâni ve ressamlıkda ise misâl-i Behzâd u Mâni olması cihetiyle Mısır dârü't-tabaasına memûrî bi'licrâ bir vakt mürûrunda eyâlet-i merkûmede vâki Hângeh nâm mahallde olan mektebin şâkirdânının mevadd-ı imtihâniyeleri dahi ilâve-i memûriyeti kılınarak ol vecihle on dört sene müddet Kâhire-i mezbûrede güzârende-i vakt u saat olmuş ise de</p> <p><i>Yeter şu Kâhire'nin kahrı azm-ı Rûm idelim</i></p> <p>mısraı mealince iki yüz altmış beş târîhlerinde ki vâli-i müşârün-ileyhin irtihâli akabinde tekrâr Dersaâdet'e bi'l-vüsûl tab'hânece olan ma'lûmâtı iktizasınca... (s. 317)</p>
5	<p>Mehmed Sâib Efendi</p> <p>Aşk üzüntüsüyle Mehmet Sâib Efendi'nin ayyaş olması</p>	<p>Nazm</p> <p><i>Koymayup bir hâlde rusvây ider aşk</i></p>

	<p>hikâyesi. Hikâyenin 2. Bölümünde Saib Efendi'nin ayyaşlıktan şairliğe geçişinin hikâyesi.</p>	<p><i>adamı</i></p> <p>mısraı mefhasınca (müfâdınca ?) la'l-i leb-i cânânı yâd u tahayyülle nûş-a-nûşu bâde-i gül-reng olmağa mecbûriyet hâsıl itmiş ve bi'l-âhire ayyaşından olmuş olduğu cihetle</p> <p>Nazm:</p> <p><i>Âb u hâkinde var âsâr-ı ferruh-i meykedenin / Kim ki enduh ile azm itse meserretle döner</i></p> <p>beyti müfâdınca gâh meyhâne gûşelerinde karâr ve gâhice bî-sır veya sokaklarda geşt u güzâr eyleyüp bazen dahi Osmâniye câmi-i şerîfi havlusunda teseül iderek evkâtını imrâr itmekte iken şuûruna bazı mertebe halel gelmiş olmasıyla müdâvemet olunmak üzre muahharen dâr-ı şifâya izâm olunup birkaç mâh zarfında ki iş bu tezkire-i âcizânemizin tab'ından yedi sekiz mâh makdem şifâhâne-i bekâda devâ-pezîr-i sifâ olmuştur. Dîvân olacak mikdâr eş'âr u güftârı vardır. Garîbe: Mûmâ-ileyhin dâr-ı şifâya duhûlundan bir iki gün makdem şî'r u inşâya dâir birkaç torba dolusu müsvedat ile evrâk-ı perîşân-ı sâiresini bi'l-istishâl mekâtib-i umûmiyye nâzır-ı sâbık Kemâl Efendi'nin konağına gelüp evrâk-ı mezkûreyi takımıyle müşârün-ileyhe tevdî ve teslîm eylemiş olduğu nâzır-ı müşârün-ileyhten mesmû-ı âcizanemiz olmuştur. (s. 284).</p>
<p>6</p>	<p>Hâce Süleymân Fehîm Efendi (Vefat)</p>	<p>Dersâadet'e avdet birle Karagümrüğü civârında kâin hânesinde peygûle-güzîn-iistirâhat olduğu hâlde bazı hâhişgerân-ı nükât u kemâla tefhîm-i funûn-ı Fârisiye eylemekte iken iki yüz altmış iki senesi şehri Rebû'l-evvelinin on beşinci günü</p> <p>(Farsça dize)</p> <p>Mısraı müfâdınca âzim-i dârü's-selâm</p>

		olmuştur. Vefâtına Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı Efendi'nin inşâd eylediği târîhdir: Nâle kılınsın ins u cân gitdi Süleymân Fehîm (s. 399)
7	Mustafa Nazîf Efendi (Vefât)	Nâzım-ı müşârün-ileyh Mustafa Nazîf Efendi şehriyyü'l-asl olup enderûn-ı hümâyûnda bir müddet hidemât-ı seniyyede bi'l-istihdâm muahharen başmâbeyncilik memûriyetinde dahi bir zamân güzârende-i eyyâm olduktan sonra tersâne-i âmire emânetine nakl ile bilâhire surre-i hümâyûn emânet-i celilesi memûriyetiyle cânib-i Hicâz'a azîmet ve Dersâdet'e avdeti hengâmda ol vaktin tabîrâtı üzre şehreminliği memuriyeti uhdesine bilihâle biraz vakt mürûrunda keraste nezâretiyle İzmid'e azîmet eyleyüp <i>Ah göçdü Nazîf Efendi âh</i> târîhi müfâdınca bin iki yüz kırk senesi hilâlinde dâr-ı bekâya rihlet eylemiştir. (s. 526)
8	Sahhaf Mehmed Hâtif Efendi (Sahhaflık mesleğini icrası ve vefatı)	Sahhaf Mehmed Hâtif Efendi Manisa sancağında Temürcü kazâsı dâhilinde kâin Kulağuzlar karyesi ahâlisinden olup bin iki yüz otuz iki senesi Dersâdet'e bilmuvâsala Şeyh Ebu Vefâ medresesinde ikâmetle bir mikdâr tahsîl-i ulûm-ı Arabiye ve fûnûn-ı Fârisiye eyledikten sonra Nazm <i>Felegin gerdiş-i bî-insâfi Hâtifi itdi ayak sahhâfi</i> beyti müfâdınca bir müddet zenbilberdüş olduğu hâlde kitap-fürüşluk eyleyüp muahharen sahhaf çarşısında bir bâb dükkânçe güşâd ile melûf-ı ahz u itâ iken iki yüz altmış iki senesi şehir-i Saferinde irtihâl-ı dâr-ı bekâ eylemiştir.

(s.527)

Sonuç

"Mana, kavram" anlamında gelen "müfâd" kelimesinden gelen "müfâdınca" ifadesi, 35 Osmanlı biyografisi kitabı içerisinde ilk önce *Âdâb-ı Zurefâ*'da görülmektedir. Râmiz kelimeyi 16 yerde kullanmış ve kelimenin geçtiği yerlerde önce manzumeye yer vermiş sonrasında ise manzumenin ait olduğu şairin hayat hikâyesi ile olan bağını ve mana yönünü "müfâdınca" kelimesi ile belirtmiştir. Fonksiyon ve bağlam itibarıyla Râmiz'de kalıplaşma eğilimi gösteren ve tezkire terimi haline gelen "müfâdınca" Fatim tarafından benzer şekilde kullanılmıştır. Her iki tezkire sahibi de bu kelimeyi lugattaki "mana, kavram" karşılığı ile anlam yönünden kısmen bağlantılı olarak "yukardaki dize veya beyte göre biyografisi şöyle uygun düştü" anlamında kullanmışlardır. Kelimede görülen kalıplaşma durumu bahsi geçen iki tezkire ile sınırlı kalmıştır.

Tezkirelerde kaç kez geçtiğini gösteren sıralama

[MN_ | TMSR_ 0 | HB_0 | TŞ-L_0 | | GŞ_0 | | MŞ_0 | TŞ-H_0 | TŞ-B_0 | KA_0 | MH_0 | RŞ_0 | ZE_ | TŞ-R_0 | | TŞ-G_0 | TŞ-Y_0 | | ZZE_0 | | TŞ-M_0 | | TŞ-MS_ | | TŞ-S_ 1 | NA_ | | NA-S_0 | AZ_17 | TS_ 0 | TŞM_0 | MŞ-A_0 | TŞ-Ş_ 0 | BS_0 | TŞ-A_ 0 | HŞ_8 | MT_Teracim_ 0 | KŞ_ | ET_ 0 | MŞ-M_0 | TŞA_0 | İVOŞ_0 |

*Sıralamada Tezkire isimlerinin baş harfi dikkate alınmıştır. Baş harfi aynı olan tezkire varsa, ayırmak için yazar adı eklenmiştir.)

Kaynakça

- Canım, Rıdvan. *Latîfî-Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>
- Erdem, Sadık. *Ramiz Âdâb-ı Zurafâ. İnceleme-Tenkidi Metin-İndeksli Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Erdem, Sadık. *Tezkire-i Şu'arâ-i Yümnî (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeksli Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Erdem, Sadık. *Tezkire-i Şu'arâ Ârif Hikmet İnceleme-Çeviriyazı-İndeksli Tıpkı Basım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Eyduran, Aysun. *Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, 1999.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi.pdf.pdf?0>

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html>

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78460/tezkireler.html>

İsen, Mustafa. *Kühü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı, (Tenkidli Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194288/kunhul-ahbarin-tezkire-kismi.html>

Kılıç, Filiz (e-kitap), *Şefkat Tezkiresi (Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194367/sefkat-tezkiresi-tezkire-i-suara-yisefkat-i-bagdadi.html>

Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi Meşairü's-Şu'ara, İnceleme-Tenkitli Metin*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2010.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,210485/asik-celebi-mesairu-suara.html>

Kurtoğlu, Orhan. *Tezkire-yi Şuarâ-yı Cezîre-yi Girid*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Akçağ Yayınları, 2020.

<https://lehediz.com/pages/uygulama.php>

Solmaz, Süleyman. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,201251/ahdi-gulsen-i-suara.html>

Tokmak, A. Naci. *Mecâlisü'n-nefâis I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Tokmak, A. Naci-Eraslan, Kemal. *Mecâlisü'n-Nefâyis*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.